

DESCRIPCIÓN SOCIOLINGÜÍSTICA E FORMULACIÓN DE PLANS DE NORMALIZACIÓN LOCAIS: UN CASO DE ESTUDO (PONTEAREAS)¹

FERNANDO GROBA BOUZA

1. *Introdución*

1.1. *Estado da cuestión*

Coa publicación en 2002 do libro *Estudo-diagnóstico. Situación da lingua galega no Concello de Santiago* e coa posterior aprobación, en xullo deste mesmo ano, do plan de normalización lingüística do concello compostelán parece que a política lingüística galega comeza a botar man de ferramentas que intenten cambiar as realidades sociolingüísticas ás que se aplican, como son os plans de normalización lingüística. A partir de aí non tardaron en aparecer outros exemplos en distintos ámbitos institucionais, a nivel administración local, o PNL do Concello de Ferrol en marzo de 2003; a nivel universitario, o PNL da Universidade de Santiago de Compostela en outubro de 2002 e o Plan de política lingüística da Universidade de Vigo en decembro de 2004; e a nivel Galicia o Plan xeral de normalización da lingua galega en setembro de 2004.

¹ Cómpre dicir que este artigo é o resultado do traballo de investigación titorado que foi dirixido polo profesor Anxo M. Lorenzo Suárez, que tivo por título “Formulación de plans de normalización locais: Un caso de estudo (Ponteareas). Pros e contras das metodoloxías empregadas”, que foi elaborado no ano académico 2004-2005, e que foi lido o 19 de xullo de 2005 na Universidade de Vigo. Quero tamén facer un agradecemento especial ao profesor Fernando Ramallo (U. de Vigo) pola súa colaboración e axuda prestada durante a elaboración deste primeiro documento.

Temos que ter en conta que a intervención sobre as realidades lingüísticas é relativamente recente e moi escasa, e a respecto dos plans de normalización lingüística contamos aínda con moi poucos exemplos, sobre todo no ámbito local², e todos eles elaborados e implementados desde hai moi pouco tempo. Tamén debemos ter presente, que a planificación lingüística desenvolvida polos poderes públicos galegos apenas utilizou unha ferramenta que aparentemente puxase por cambiar a realidade sociolingüística, como é a elaboración dun plan ou programa que teña como obxectivo u cambio sociolingüístico profundo e xeneralizado.

1.2. Obxectivos

O obxectivo principal que pretendemos con este traballo é, por un lado, achegar un estudo-diagnóstico específico sobre o Concello de Pontearreas que describe de xeito, máis ou menos concreto, a circunstancia na que se atopa o noso idioma, e por outro, mostrar os problemas que suscitaron tanto a elaboración do propio diagnóstico nun contexto territorial e sociopolítico particular, como a posterior formulación dun plan de normalización lingüística (en diante PNL) para ser utilizado nese mesmo contexto.

1.3. Metodoloxía

O presente traballo componse de dúas partes complementarias: a primeira céntrase no desenvolvemento dun estudo-diagnóstico da situación da lingua e no resumo dunha proposta de elaboración dun PNL en dous sectores sociais locais (ensino e servizos); e, a segunda recolle as principais conclusións sobre os principais problemas que suscitaron tanto a elaboración do propio diagnóstico como a posterior formulación do PNL. Á súa

² Hai que ter en conta que é o segundo responsable ao que os cidadáns lle confiren máis responsabilidade no proceso de normalización lingüística, por detrás da Xunta de Galicia, segundo os datos do MSG (1992).

vez, a diagnose consta dunha parte cuantitativa e outra cualitativa. A cuantitativa foi elaborada a partir dos datos do *Mapa Sociolingüístico de Galicia* (MSG) da Real Academia Galega e das preguntas lingüísticas do Censo de Poboación e Vivendas de 1991 e 2001 elaborados polo Instituto Galego de Estatística (IGE).

Na parte cualitativa a metodoloxía de análise foi, basicamente, participativa, a través de entrevistas persoais aos principais representantes dos sectores sociais, tomando como modelo o que foi desenvolvido por *Cidadanía, Rede de Aplicacións Sociais* no caso do concello de Santiago, primeiro para o estudo-diagnóstico e logo para o plan propiamente dito. Outros modelos que serviron de guía foron os plans de normalización dos concellos de Santiago e Ferrol, o plan de política lingüística da Universidade de Vigo, o plan xeral de normalización da lingua galega, aprobado polo Parlamento de Galicia o 22 de setembro de 2004. Esta metodoloxía participativa complementouse coa observación persoal e con diferentes traballos cualitativos sobre actitudes e opinións lingüísticas (concretamente, o traballo de Ana Iglesias Álvarez, *Falar galego: "no veo por qué"*, e o da Real Academia Galega, *O galego segundo a mocidade*, que se citan na bibliografía). O resultado desta parte cualitativa son cadros-diagnóstico que conteñen os puntos fortes e febles de cada sector.

Para a elaboración do PNL, o obxectivo consistiu en detectar, utilizando a información do cadro-diagnóstico, os problemas focais para despois formular uns obxectivos, identificar unhas liñas de acción e determinar medidas concretas de actuación. Acto seguido reuniuse os entrevistados de cada un dos dous sectores estudados (ensino, por unha banda, e servizos, por outra) para que avaliasen os principais problemas focais detectados no seu sector, os obxectivos, as liñas de acción e fixesen unha estimación das medidas deseñadas que se poderían levar adiante.

Para elaborar as conclusións que figuran na parte final deste traballo foi preciso manter unha observación constante e directa de todo o proceso e ir anotando todos aqueles elementos

que puidesen resultar interesantes para a avaliación da metodoloxía que adoito se usa na elaboración dos PNL.

1.4. Descrición da vila

Os apuntamentos que a seguir se van expoñer sobre a poboación do Concello de Pontearreas tratan de perfilar as características da sociedade que vai ser obxecto de estudo neste artigo. Ademais, imos facer un repaso por certas variables como son o sector económico ou o nivel de estudos que van ter despois unha influencia importante na posterior descrición da situación da lingua (usos, actitudes etc.) no dito concello.

Pontearreas forma parte da Mancomunidade do Condado na que sobresae polo seu número de habitantes (18.844 en 2001 e 21.287 en 2003), que forma o 49'6% do total da mancomunidade, e polo seu desenvolvemento económico. Isto fai que sexa considerada como o centro neurálxico do progreso da zona. Digamos que ata certo punto é o modelo a seguir dos concellos que a circundan. Ademais algúns destes concellos, non só os da mancomunidade, dependen dalgunha maneira dela. No que se refire, por exemplo, a Administración de Xustiza, son 8 os concellos que teñen xulgados de paz que dependen do Xulgado de Pontearreas. Esta poboación repártese entre o casco urbano, que contiña en 2003 10.145 habitantes (47'7%) e as 24 parroquias que se estenden ao seu redor³.

É unha poboación que non deixou de medrar nos últimos 15 anos como podemos comprobar no Gráfico 1 (de 1991 a 2003 aumentou un 23%). Así é que, a día de hoxe, Pontearreas comeza a ser considerada cidade por superar a cifra de 20.000 habitantes. As causas deste incremento tan considerable de poboación foron varias. A primeira delas foi o propio movemento natural da vila (Gráfico 2). O saldo vexetativo pasou de ser de 40 persoas no ano 1997 a ser de 138 no ano 2003.

³ Angoares, Arcos, Areas, Arnoso, Bugarín, Celeiros, Cristiñade, Cumiar, Fontenla, Fozara, Xinzo, Guillade, Guláns, Moreira, Nogueira, San Lourenzo, San Mateo, Stgo. de Oliveira, Padróns, Paredes, Pías, Prado, Ribadetea.

Gráfico 1. Incremento da poboación entre o ano 1991 e o 2003. Fonte: elaboración propia cos datos do Departamento de estatística do Concello de Pontearreas.

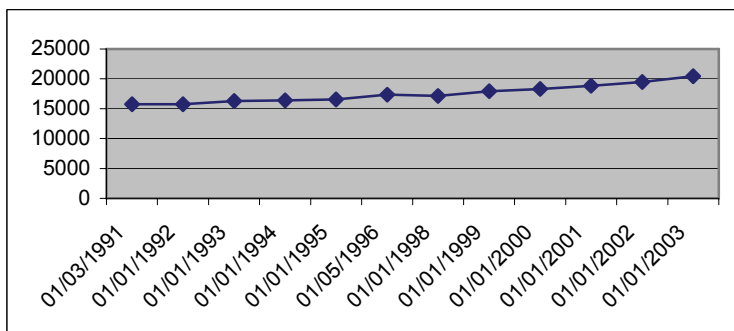
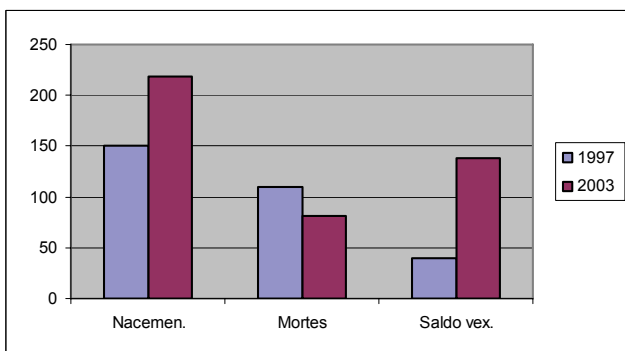

Gráfico 2. Movemento natural da poboación dos anos 1997 e 2003. Fonte: Libro do Rexistro Civil do Tribunal 2 de Xustiza.

A segunda das causas foi a inmigración. Nos últimos anos aumentou a vinda tanto de inmigrantes retornados como de inmigrantes en xeral. Que haxa un total de 828 persoas que veñen cada ano do estranxeiro (dun total de 1514) e que 1270 habitantes de Pontearreas tivesen en 2001 nacionalidade estranxeira, segundo datos do IGE, de 2002 e 2001, respectivamente, son un bo reflexo do que aquí se afirma.

E a terceira e última causa do incremento do número de habitantes é a diferenza que existe entre os prezos da vivenda de Pontearreas e Vigo. A diferenza que existe entre un e outro sitio é

moi considerable e motivou que moitos traballadores vigueses buscasen residencia noutros concellos periféricos. Vilas como Cangas ou Moaña quédanlles máis próximas á cidade, mais o ter que depender dun barco que os transporte dunha beira á outra da ría, e logo ter que pagar un autobús ou un taxi, ou o ter que ir en coche e pagar a peaxe da autoestrada é, moitas veces, motivo suficiente para non ir vivir a esas zonas.

Así e todo, como contrapartida a este incremento de poboación, podemos dicir que na política ponteareá non houbo unha preocupación por crear un polígono industrial que xerara traballo para os seus habitantes neste sector. Isto provocou que parte dos seus habitantes tivese que dirixirse a outros lugares para facelo (Vigo, Porriño, Salceda etc.). De aí que, a Vila de Ponteareas estea considerada como unha “cidade dormitorio”, á que a xente só vai pasar a noite.

En canto ao sector económico, en Ponteareas o sector terciario é o que ocupa a maior parte da poboación (57'4% do total da poboación do Condado), seguido polo secundario (40'9%) e moi de lonxe polo primario (1'7%). No ano 1991 a situación era moi distinta porque, aínda que o sector dominante era xa o de servizos (43'4% do total), o agrícola movía o 22'3% das persoas ponteareás, porcentaxe que superaba tanto á industria (18'7%) como á construción (14'5%). É de salientar, xa que logo, como nunha entidade de poboación na que o 53'3% é rural o sector primario ten tan pouca cabida.

No que atinxe ao nivel de estudos da xente da vila (Táboa 1), son maioría as persoas que non remataron o ensino obrigatorio (6.908, un 43'7%). Despois atópase a xente que o rematou (29'5%) e a que realizou estudos de formación profesional (1171, un 7'4%). E, por último, a que fixo estudos universitarios (1082, un 6'8%). A ponteareá é unha poboación que ten un nivel académico bastante baixo, porque o 43,7% (6.908 habitantes) non rematou o ensino obrigatorio e o 2'5% (390 habitantes) é analfabeto. A suma entre uns e outros sería un 46'2%, é dicir, case a metade do total.

Táboa 1. Poboación en vivendas familiares de 16 e máis anos segundo o nivel de estudos. Pontearreas. Ambos sexos. Ano 2001. Fonte: IGE

Nivel de estudos	Nº de habitantes
Non sabe ler ou escribir	390
Menos de 5 anos de escolarización	3.464
Sen completar Bacharelato elemental, ESO ou EXB	3.444
Bacharelato elemental, ESO ou EXB completo	4.658
Bacharelato superior BUP/LOXSE, COU/PREU	1.547
FPI, FP grao medio, Oficialía industrial	482
FPII, FP grao superior, Mestría industrial	689
Diplomatura, Arquitectura, Enxeñaría Técnica	619
Licenciatura, Arquitectura, Enxeñaría Superior	463
Doutoramento	24
Total	15.780

2. Estudo-diagnóstico

2.1. Datos demolingüísticos

Ofrecemos nesta sección unha descrición detallada da situación demolingüística do concello de Pontearreas (Pontevedra). Para esa finalidade utilizamos os datos procedentes dos traballos sociolingüísticos con información local relevante: por unha banda, o Mapa Sociolingüístico de Galicia (de aquí en diante, MSG), elaborado polo Seminario de Sociolingüística da Real Academia Galega en 1992; e por outra o Censo de Poboación e Vivendas de 1991 e de 2001, elaborados polo Instituto Galego de Estatística. No caso do MSG, obtemos información sobre os catro parámetros sociolingüísticos básicos: lingua inicial, competencia en galego, usos e actitudes lingüísticas. No caso dos Censos, a información céntrase nos usos lingüísticos e no coñecemento do idioma galego. Á falta dun estudo sociolingüístico monográfico sobre o concello de Pontearreas, o MSG e os Censos permiten achegar unha información contrastada da situación sociolingüística local. En concreto, o MSG contén unha mostra total de 175 enquisas realizadas no dito concello, mentres

que os Censos do IGE están feitos sobre case o total da poboación do concello e teñen o interese engadido de contrastar os resultados de distintos anos (1991 e 2001).

2.1.1. Coñecemento e usos lingüísticos en Ponteareas

2.1.1.1. Coñecemento e usos

Con respecto ao coñecemento da lingua galega, analizaremos as dimensións de capacidade para falar, ler e escribir (non analizaremos a capacidade de *entender* porque o 99% dos ponteareáns entende a lingua galega). Escrutando os datos que nos achega o Censo-2001 e, empezando polos máis xerais, observamos que o 93% dos ponteareáns pode falar, o 73% sabe ler e o 61% ten capacidade para escribir en galego.

Cruzando o coñecemento coas distintas variables sociais relevantes, observamos que, tendo en conta a lingua habitual, as persoas que mellor coñecen o galego son aquelas que o usan habitualmente; tendo en conta a variable de *sexo*, vemos que os homes posúen mellores capacidades, en xeral, na lingua galega; a *idade* revélanos que as capacidades de ler e escribir aumentan progresivamente canto máis nova é a persoa, mentres que, paralelamente, diminúe a destreza de falar; segundo o *nivel de estudos*, a medida que aumenta o nivel de estudos realizados medran as capacidades de ler e escribir o galego, mais descende a de falar; segundo a *actividade profesional*, son os ocupados e os estudantes os que teñen maior coñecemento do galego. Os parados, malia a seren os que teñen menos capacidade para falar, posúen unha competencia lectora e escrita bastante boa. A continuación, están as persoas que se dedican aos labores de fogar, e, por último, os pensionistas e xubilados, que, a pesar de que son os máis capacitados para falar, son os que menos saben ler e escribir o galego; de acordo coa *rama profesional*, cómpre que reparemos no sector servizos, dado que é o principal motor da vida económica ponteareá (55,5% do total), e que amosa a porcentaxe máis baixa da capacidade de falar (91%) e case de ler e escribir, nas que só supera a agricultura e pesca.

Pasamos a continuación a considerar a utilización efectiva da lingua galega. Tendo en conta os datos do Censo-2001, o 63% dos ponteareáns usa sempre o galego, o 27% faino ás veces e o 10% restante asegura non facelo nunca. Para contextualizar esas porcentaxes, podemos sinalar que no total de Galicia o 56% fala galego sempre, o 30% ás veces e o 12% nunca. As porcentaxes son, xa que logo, moi semellantes.

Se cruzamos o uso coas variables sociais ás que vai asociado podemos observar que: segundo a *idade*, así como descendemos na idade diminúen as porcentaxes das persoas que usan o galego sempre, aumentando os que falan ás veces e en menor medida os que non o falan nunca; no que se refire *aos estudos*, vemos que as porcentaxes da xente que fala sempre galego desce tal e como aumenta o nivel de formación e, en consecuencia, medran os que o falan ás veces e máis paseniñamente os que non o falan nunca; con respecto *a actividade profesional*, son os pensionistas e os encargados dos labores de fogar os que usan, en maior porcentaxe, sempre o galego. Logo o uso vai decrecendo nos ocupados, nos parados, e nos estudantes, que son os que menos usan sempre a lingua galega e os que máis a usan ás veces. Son os estudantes tamén xunto cos parados os que presentan as porcentaxes máis altas de non usar o galego nunca; no que se refire *a rama profesional*, é na agricultura, na pesca e na construción onde máis se usa o galego sempre. O sector servizos ten a porcentaxe máis alta dos que non o falan nunca e xunto coas industrias son os que incrementan a opción de usar o galego ás veces. Temos que ter en conta que o sector máis importante da economía ponteareá é o sector servizos e que é no que a lingua galega mostra unha peor situación.

Tamén podemos analizar a lingua habitual dos residentes en Ponteareas grazas aos datos que nos ofrece o MSG. O 68% usa habitualmente só ou máis galego, restando un 32% que usa só ou máis castelán. Ademais, dentro de cada unha das linguas a opción monolingüe é máis notoria no galego (38% só galego / 30% máis galego) ca no castelán (9% só castelán / 23% máis castelán). Se reparamos agora no uso dunha soa lingua ou das

dúas, son máis numerosos os usos habituais bilingües fronte aos monolingües.

Se analizamos a lingua habitual en relación cos *ámbitos de adquisición*, a familia é ámbito máis relevante para a adquisición do galego, xa que un 87% (148 dos 171 entrevistados) a adquiriu nese espazo familiar. Destes, o 78% adquiriu só ou maioritariamente o galego. Outros ámbitos como son a escola, os amigos, os veciños e o traballo semellan máis favorables á adquisición do castelán como lingua habitual.

Analizando agora a variable da *idade* (Táboa 2), observamos que a medida que descendemos nos tramos minguan as opcións monolingües e medran as bilingües, que se manteñen máis ou menos constantes, agás entre os grupos de idade de 51 a 65 e de 16 a 20, entre os cales predomina a opción ‘máis galego ca castelán’.

Táboa 2. Porcentaxes de lingua habitual segundo a idade (en %). Fonte: elaboración propia cos datos do MSG (1992).

IDADE DO ENTREVISTADO	LINGUA HABITUAL				Total
	Só castelán	máis castelán	Máis galego	só galego	
16-20 anos	9	25	38	28	18
21-30 anos	10	30	30	30	17
31-40 anos	10	31	31	28	17
41-50 anos	0	25	25	50	11
51-65 anos	6	11	36	47	21
Máis de 65	14	21	18	47	16
Total	9	23	30	38	100

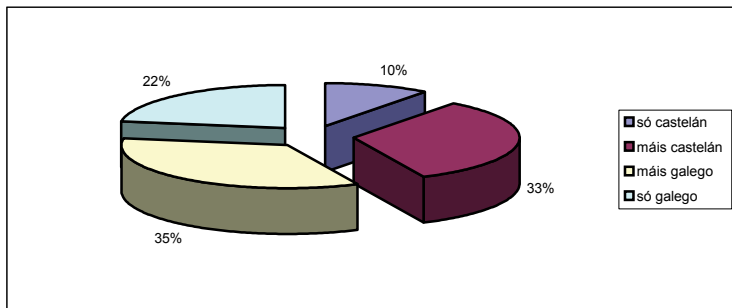
En canto á *clase social*, a medida que ascendemos na escala de clases o galego vai perdendo protagonismo como lingua habitual, ata desaparecer nas clases media-alta e alta.

E segundo a *profesión*, detéctase que algunhas actividades profesionais son máis propicias para a presenza do galego como lingua habitual, mentres que outras lle son máis propicias ao castelán. Así, entre os empresarios, os docentes, o persoal con

titulación superior ou media etc., predomina o castelán como lingua habitual, mentres que nos obreiros, os labregos etc. aumenta a presenza do galego. Tamén constatamos diferenzas dependendo de se os individuos traballan por conta propia (máis galego: autónomos etc.) ou por conta allea (persoal de servizos, docentes etc.). E non podemos deixar de salientar o amplo uso do castelán que fan os estudantes, así como a importante presenza que o castelán ten nas amas de casa.

Agora se seguimos cos datos do MSG, podemos perfilar un pouco máis o uso da lingua habitual. No ámbito familiar a *lingua habitual* maioritaria é o galego (57%, entre usos monolingües e bilingües con predominancia do galego) tal como se desprende do Gráfico 3.

Gráfico 3. *A lingua habitual no ámbito familiar.* Fonte: elaboración propia cos datos do MSG (1992).

Dentro da *familia*, o uso do galego descende así como descende a idade do interlocutor, por orde: avós, pais, parella, irmáns, fillos.

No *ámbito escolar*, atopámonos con que para a maioría dos ponteareáns a lingua de escritura normal é o castelán, xa que o usa de maneira exclusiva un 75% dos entrevistados, e un 20% asegura que usa o español máis ca o galego. No uso oral as cousas mudan. Case un 50% dos entrevistados asegura que usa só o galego cos compañeiros no recreo, e un 14,4% máis galego. Mais ao entrar na clase ou ao falar cos profesores descende o emprego do galego e sobe o do castelán. Mentres que case un

50% fala só galego cos compañeiros no recreo, e un 14,4% fala máis galego ca castelán, unicamente o 7% utiliza o galego de maneira exclusiva para dirixirse aos profesores, e o 11% emprégao de maneira preferente nesta situación.

No *ámbito laboral* a lingua que máis se emprega, en xeral, é o galego. Entre compañeiros o 57% fala só galego, un 21% só castelán e outro 20% restante as dúas. Mais a cousa cambia cando o persoal ten que falar cun superior porque o 44,7% faino só en galego e un 4,3% máis en galego, mentres que un 19% o fai máis en castelán e un 32% só en castelán.

No *ámbito das relacións veciñais* hai unha gradación segundo a proximidade afectivo-xeográfica (Táboa 3). Nas máis achegadas, é dicir, coa xente de confianza é coa que máis se fala galego. Despois están os veciños galegos, os amigos, a compra diaria e a compra onde a lingua normal é tamén o galego. O uso cun descoñecido presenta xa un uso moi maioritario do castelán (un 58%). Se tomamos como referencia a distancia xeográfica, podemos observar que cando un ponteareán fala cun veciño non galego a maioría faino só en castelán. Dá a sensación de que son os galegos os que converxen lingüisticamente cos de fóra e non os de fóra cos galegos.

Táboa 3. Porcentaxes de uso nas relacións veciñais. Fonte: elaboración propia cos datos do MSG (1992).

	Lingua cos veciños	lingua con xente confianza	lingua cos amigos	lingua compra diaria	lingua compra non habitual	lingua cos veciños non galegos	lingua cos descoñecidos
Só castelán	13	16	18	22	27	55	58
Máis castelán	15	11	13	10	17	21	16
Máis galego	13	13	14	12	16	17	8
Só galego	59	60	55	56	40	7	18
Total	100	100	100	100	100	100	100

En *ámbitos* como a *administración* as persoas empregan máis o castelán (dun 30% que o fala normalmente sobe a un 48% na local e a un 39% na autonómica).

Co *médico* o uso do español tamén aumenta. Co médico de cabeceira o uso do castelán increméntase ata un 55% e co médico especialista ata un 68%. Na diferenza de usos que hai entre un e outro médico inflúen dous factores: o hábitat (vilego, urbano); o segundo, o grao de proximidade ou “confianza”, a vila está máis preto e as visitas ao médico de cabeceira fanse máis habituais ca ao especialista.

En *ámbitos grupais*, a lingua de uso depende da lingua predominante. Se a que predomina é o castelán, as porcentaxes repártense nun 50% entre os que usan unha e outra lingua. Agora que se a maioría da xente que forma o grupo fala galego, as persoas que se manteñen en castelán ou máis castelán son moi poucas, un 9%.

2.1.1.2. *Evolución dos coñecementos e usos do galego entre 1991 e 2001*

Contrástanse aquí os resultados dos censos de 1991 e 2001 elaborados polo IGE e que dan conta dos cambios básicos que sufriron tanto o coñecemento como o uso da lingua galega no Concello de Pontearreas.

A destreza de *entender* mantense sen cambios. Descendeu en cambio a capacidade de *falar* nun 3%. En troques, aumentaron, nunha porcentaxe considerable, as destrezas de *ler* e *escribir* (ambas as dúas nun 38%). Este aumento foi provocado, sobre todo, pola incorporación da materia de lingua galega ao sistema educativo e polo incremento do uso do galego como lingua vehicular no ensino⁴.

Mais estas evolucións podemos matizalas agora se as cruzamos con variables sociais como son a idade, os estudos, a actividade e rama profesional. Segundo a *idade*, imos facer dúas análises, unha que estude a diferenza nos mesmos treitos de idade, e outra que o faga coas mesmas persoas pero dez anos

⁴ Vid. Graña (2001).

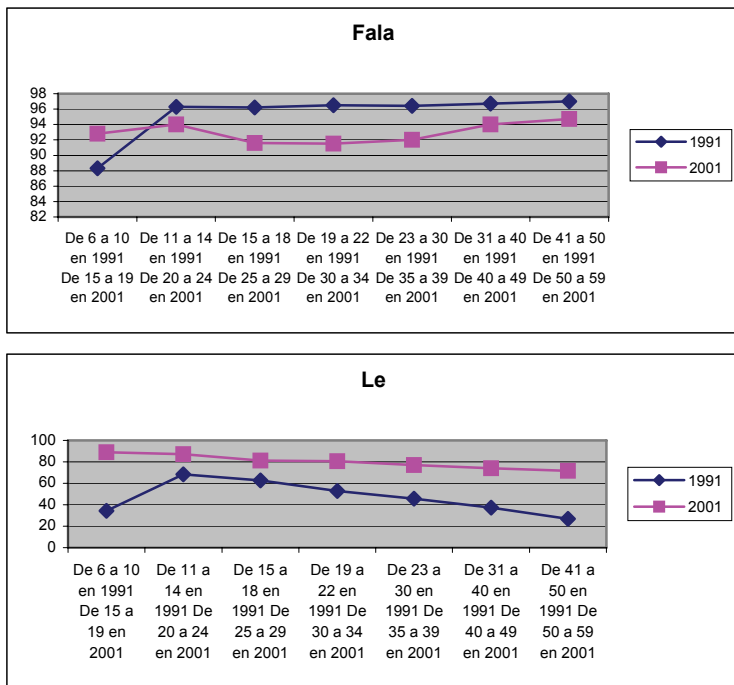
máis adiante, é dicir, que se unha persoa estaba comprendida no treito de 6 a 10 anos no 1991, en 2001 estaría no de 16 a 20.

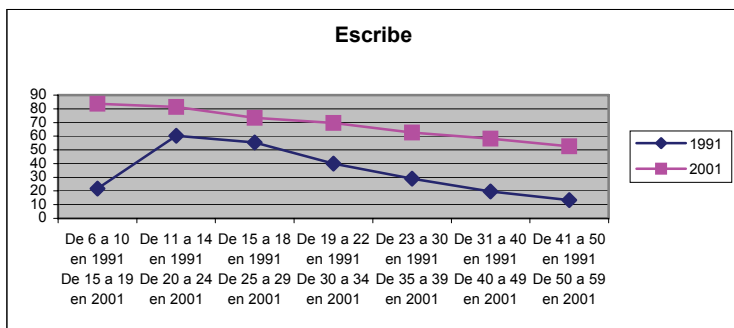
Nos *treitos de idade* a habilidade de falar descendeu máis no tramo de 25-39 (5%) anos, mentres que os que menos (nun 2% cada un) os de 20-24 anos e os de máis de 65. É importante que no treito de 5-9 anos esta destreza aumentase nun 1%. Na lectura e na escritura a capacidade vai subindo así como aumentan os anos, mais cando chegamos, na lectura, ao tramo 50-64 e na escritura ao 40-49, a porcentaxe comeza a descender.

Na *evolución dos treitos de idade* nestes 10 anos (Gráfico 4), vemos como persoas que eran quen de ter unha conversa en galego en 1991 xa non o poderían facer en 2001. Melloraron, iso si, as capacidades de ler e escribir. Parece que vemos o resultado do recoñecemento do galego na lexislación educativa e a súa penetración neste ámbito.

Gráfico 4. *Traxectoria dos coñecementos dos treitos de idade de 1991 a 2001.*

Fonte: elaboración propia cos datos do IGE.

Segundo o *nivel de estudos*⁵, a diferenza entre as porcentaxes dun e do outro ano aumenta así como aumenta o nivel. Foi nos que teñen estudos de 3º grao (o 7% dos ponteareáns) nos que descendeu máis a destreza de falar e nos que melloraron moitísimo menos as capacidades de ler e escribir. Aínda así, cómpre dicir que a maioría dos ponteareáns ten estudos de 2º grao (o 47%), seguidos polos que teñen 1º grao (o 22%) e dos que non teñen estudos (outro 22%). Nos de 2º grao tamén descendeu a capacidade de falar (-4%) e aumentou pouco a de ler (19%) e escribir (23%).

Segundo a *actividade profesional*, o coñecemento non se pode ler de arriba abaixo, como na idade ou nos estudos, senón que hai que ver quen aumentou ou diminuíu máis ou menos. Os ocupados e encargados dos labores da casa foron os que máis aumentaron os seus coñecementos de lectura e de escritura (en máis dun 40%) e os que menos os estudantes (14%). Na capacidade de falar, foron os parados, cun descenso dun 5%, os ocupados e os estudantes, cun 4%, os que máis descendieron. En contraste, os xubilados e os encargados dos labores de fogar foron os que menos, cun 2%.

⁵ Nos datos que ofrece o Instituto Galego de Estatística o nivel de estudos repártese da seguinte maneira: 1º grao: sen completar bacharelato elemental, ESO ou EXB; 2º grao: bacharelato elemental, ESO ou EXB completo; bacharelato superior BUP/LOXSE, COU/PREU; FPI, FP grao medio, oficialía industrial; FPII, FP grao superior, mestría industrial; e 3º grao: diplomatura, arquitectura, enxeñaría técnica; licenciatura, arquitectura, enxeñaría superior; doutoramento.

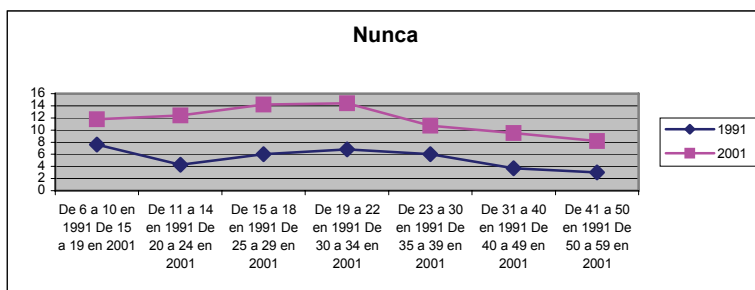
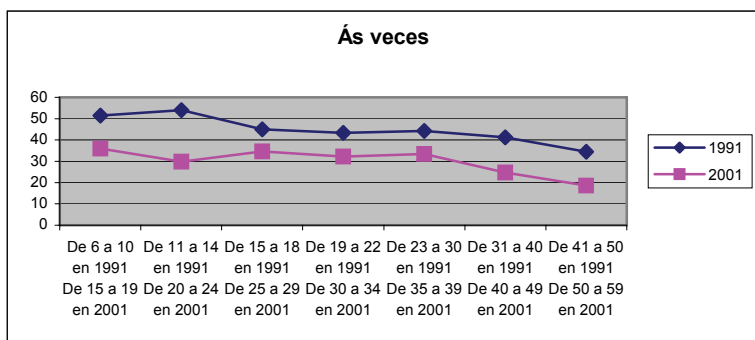
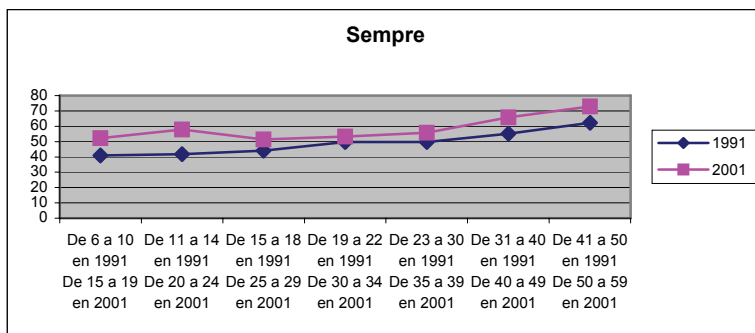
Como última variable, a *rama profesional* revela que foi no sector servizos no que diminuíu bastante máis a destreza de falar (nun 6%), e na industria, na construción e na agricultura e pesca nas que menos (1%, 2% e 3%, respectivamente). En canto á lecto-escritura, foi tamén no sector servizos onde menos aumentou.

Nos usos tamén houbo cambios importantes. Aumentou o monolingüismo en galego nun 6,5% e baixou a porcentaxe das persoas que o falaban ás veces (nun 11,8%), mais tamén aumentaron os ponteareáns que non o falan nunca (5,5%). Medra, en consecuencia, o monolingüismo (tanto galego coma castelán) en detrimento do bilingüismo.

Con respecto ás *franxas de idade*, os treitos que máis descendieron nos usos bilingües foron os de 15-18 (cun 24%) e 51 e máis anos (cun 14,5%). Os que máis incrementaron o uso monolingüe do galego foi o tramo que vai dos 15 aos 22 anos (cun 8%). Porén, o treito de idade que máis incrementou o monolingüismo castelán foi o dos 23 aos 40 anos (cun 8,5%). Os totais din que o monolingüismo do galego medrou un 1% por riba do castelán. Comeza a haber treitos nos que a opción bilingüe descendeu, non a favor do monolingüismo en galego, senón a favor da práctica monolingüe en castelán. Estes treitos son os que abranguen as idades de 6 a 10 e de 31 a 40 anos.

No que se refire á *traxectoria dos usos dos treitos de idade* entre 1991 e 2001, vemos no Gráfico 5 como as persoas que en 1991 tiñan de 15 a 30 anos e en 2001 de 25 a 40 foron as que menos abandonaron o bilingüismo, mais os que o fixeron tiraron máis por non usar nunca o galego ca por usalo sempre. Isto contrasta coa análise que faciamos na lingua habitual cando analizabamos a traxectoria da lingua habitual na vida dos entrevistados no MSG (Táboa 2), xa que alí a tendencia normal era o aumento do bilingüismo en detrimento do monolingüismo. Entón, podemos afirmar que, mentres que nas décadas dos 70 e 80 a tendencia era o incremento do bilingüismo na dos 90 a tendencia foi o aumento do monolingüismo e, nomeadamente o monolingüismo castelán.

Gráfico 5. Traxectoria de usos dos treitos de idade de 1991 a 2001. Fonte: elaboración propia cos datos do IGE.

Se temos en conta o *nivel de estudos*, os analfabetos son os que menos abandonaron as prácticas bilingües (8%), tanto en galego coma en castelán. Os ponteareáns que teñen estudos de 1º grao son os que máis abandonaron o uso exclusivo dunha soa lingua e, xunto coa xente que non ten estudos⁶, os que máis incrementaron o monolingüismo galego.

Tendo en conta a *actividade profesional*, os estudantes son o colectivo que máis fixo baixar o bilingüismo (21%) e que máis fixo subir o monolingüismo en galego, nun 15%. Na maioría dos colectivos profesionais o descenso do bilingüismo veu acompañado dun incremento do monolingüismo en galego (en total nun 13'5%), agás nos ocupados onde non se incrementou nada e nos parados onde descendeu un 1%.

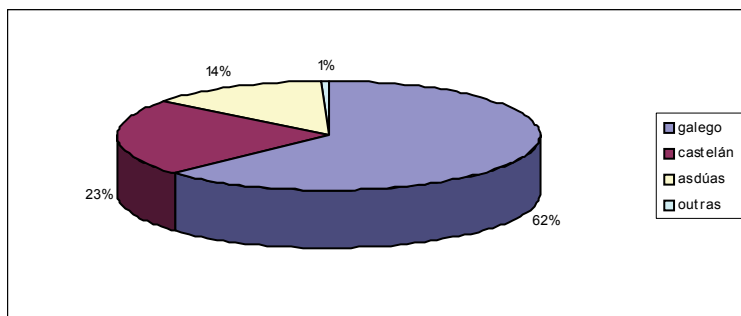
Segundo a *rama profesional*, foron a construción e os servizos os que fixeron avagar en maior proporción o bilingüismo. O único sector no que o descenso do uso das dúas linguas foi máis positivo para o galego que para o castelán foi a construción. Os outros favoreceron máis o castelán, sendo os encargados dos servizos os que máis o fixeron.

2.1.2. *Lingua inicial en Ponteareas*

Segundo o MSG a lingua inicial do 62% dos ponteareáns é o galego (Gráfico 6). Se cruzamos a lingua inicial coa variable *sexo*, podemos constatar que é ao sexo feminino ao que se lle ensina a falar máis nunha soa lingua, ben sexa en galego (cun 3% por riba do masculino), ben sexa en castelán (cun 7% máis ca os homes). Ademais a porcentaxe de mulleres que adquiren as dúas linguas como linguas iniciais é a metade da de homes.

⁶ Non se confundan cos analfabetos. A xente que non ten estudos sabe ler e escribir mais non chegou a acadar a titulación de 1º grao.

Gráfico 6. *A lingua inicial dos ponteareáns.* Fonte: elaboración propia cos datos do MSG (1992).

Se temos en conta os *ámbitos de adquisición* das linguas, observamos que tanto para a lingua galega como para a lingua española a familia convértese no ámbito de adquisición principal. No caso do galego aínda se volve moito máis importante porque segundo os entrevistados do MSG foi o único ámbito no que puideron adquirir esta lingua. Noutros ámbitos como a escola, os amigos, os veciños e o traballo só puideron adquirir o castelán.

2.1.3. *Actitudes e opinións lingüísticas en Ponteareas*

O MSG é, ata o momento, o único estudo cuantitativo que recolle datos sobre as actitudes e as opinións lingüísticas. A seguir mostramos as tendencias xerais que nel se recollen en canto aos habitantes de Ponteareas.

No ámbito escolar o galego leva uns 20 anos como materia obrigatoria. Ao principio como materia de estudo, unicamente, pero despois pasou a ser, dentro do currículo escolar, a lingua vehicular dunha porcentaxe específica de materias⁷. A competencia lingüística adquirida en galego segue sendo inferior á adquirida en castelán coa posterior consecuencia de que as persoas cando escollen unha das dúas linguas abandonen a que lles presenta máis “inseguridade” e opten pola outra. Isto vai

⁷ Vid. Graña (2001).

poder comprobarse na parte cualitativa deste traballo (Pto. 2.2) e vai influír, claramente, en moitas das actitudes.

Segundo os datos do MSG, son maioría as persoas que pensan que o galego debería ser a *lingua das outras materias*. Para materias como *matemáticas e historia*, a inmensa maioría considera o galego igual de apto ca o castelán como lingua vehicular, aínda que bastantes persoas opinan que o castelán é máis axeitado.

En canto á consideración do galego como *lingua da escola*, os datos constatan que a maior parte dos ponteareáns están totalmente ou bastante de acordo (63%) con que o galego sexa a lingua da escola, dinnos tamén que o 12% móstrase indiferente e que só un 25% está en desacordo.

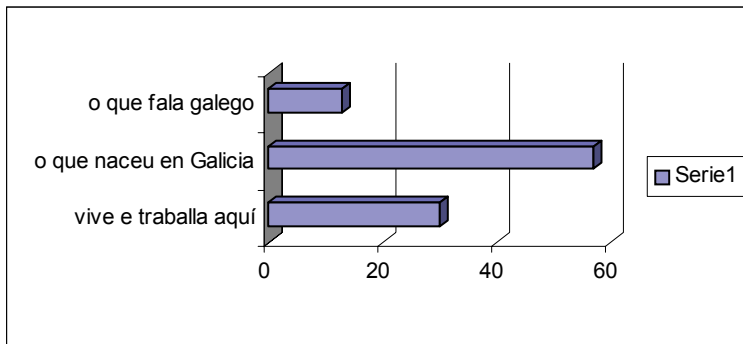
No que se refire ás actitudes cara á utilidade, o uso, a transmisión e o futuro da lingua, moita xente considera que o galego ten a mesma utilidade ca o castelán (65%). En canto ao *uso*, os ponteareáns teñen a sensación de que se fala máis galego agora ca hai 25 ou 40 anos. Isto contrasta coas estatísticas de evolución dos usos que expresan totalmente o contrario (Pto. 2.1.1.2).

Sobre a *transmisión da lingua* aos nenos, existe unha opinión xeral maioritaria que avoga por ensinar as dúas linguas (64%). O 28% di que a lingua que hai que transmitir é a propia, é dicir, o galego. E só un 8% di que ten que ser o castelán. A principal causa da escolla de lingua á hora da transmisión interxeracional é a utilidade que se lle atribúe (máis do 50%). Outras causas importantes son: por ser a lingua/s de Galicia ou por ser a lingua habitual do país (20% cada unha). Ademais os ponteareáns están máis de acordo con que os *pais castelanfalantes* lles transmitan galego aos seus fillos, ca que os *galegofalantes* lles transmitan o castelán aos seus descendentes. Se ben, a práctica real de hoxe non parece así de todo polo que se albiscou na descrición dos hábitos lingüísticos familiares. Non é estraño, entón, que con estas actitudes tan “positivas” a opinión xeral sobre o *futuro das linguas* sexa optimista para o galego, xa que o 53% pensa que se falará máis do que se fala hoxe. Así pois, non nos debe parecer raro que o 92% dos ponteareáns mostre unha actitude posi-

tiva cara ao fomento do galego, nin que un 42% dos habitantes diga que as medidas de fomento son consideradas insuficientes, nin que un 91% estea de acordo coa obriga de coñecer o galego.

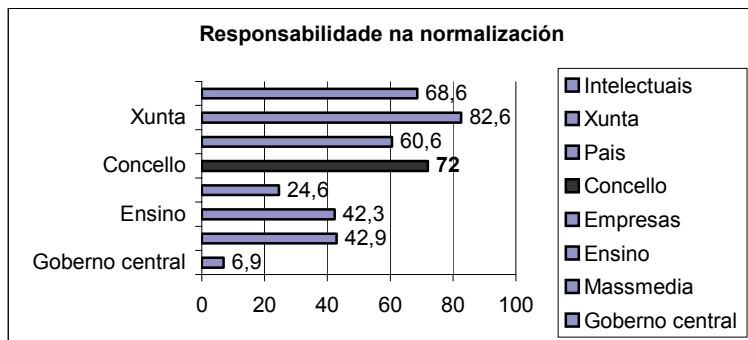
En canto á consideración da lingua galega como definidora da identidade do noso país o 86% opina que o galego é a lingua propia do país (e un 12% as dúas), e o 82% di que de perder a lingua perdemos o trazo máis importante que nos diferencia ante o resto do mundo. Aínda así, a lingua non está considerada como o principal factor definitorio da nosa identidade (Gráfico 7).

Gráfico 7. *Quen é máis galego?* Fonte: elaboración propia cos datos do MSG (1992).

Polo que respecta á responsabilidade na normalización, o 85% dos habitantes de Pontearreas atribúe á administración a maior responsabilidade na normalización da lingua (Gráfico 8). A continuación, e en orde decrecente, estarían os intelectuais (co 68%), os pais (co 60%), os medios de comunicación (co 40%), o ensino (39%), as empresas (22%) e, por último, o Goberno Central (co 5%).

Gráfico 8. *A responsabilidade na normalización.* Fonte: elaboración propia cos datos de MSG (1992).

Por último, e no que respecta ás actitudes sobre a importancia do tema da lingua, a maior parte dos ponteareáns, o 38%, di ser un tema importante e o 47% bastante ou moi importante.

2.2. *Descrición cualitativa: perspectivas dos axentes sociais implicados*

Os datos que aquí se achegan son o testemuño de vinte e catro dos principais dirixentes dos sectores sociais ponteareáns recollidos a través de entrevistas persoais. Nas entrevistas intentouse acadar datos sobre o coñecemento, o uso, as actitudes e as necesidades detectadas en cada un dos sectores. Inténtase, polo tanto, dar unha descrición o máis real posible da situación da lingua galega e de que a fagan os propios representantes da sociedade. Desta maneira, eles mesmos pasan a ser os responsables da descrición da situación. Así é máis fácil de que se consideren identificados coas medidas que se proporán e será máis fácil levar adiante actividades de normalización porque se sentirán moito máis implicados e responsables do que é o proceso normalizador. Para completar, farase unha pequena análise conxunta da situación tendo en conta certas opinións e certas puntualizacións observadas nas entrevistas, tomando un pouco como guía os libros *Falar galego: "no veo por qué"* de Ana Iglesias González (aínda que non analiza concretamente o hábitat *vila*) e *O galego segundo a mocidade* da RAG, o que nos pode alertar so-

bre certas inercias sociais comúns que funcionan en detrimento da lingua galega.

Nestes datos trátase de dar resposta a moitos dos porqués que nos puideron xurdir na parte cuantitativa. Por que se fala castelán coa administración? Por que motivo se fala máis castelán na vila ca no rural? Por que medrou o monolingüismo nos usos en detrimento do bilingüismo? etc.

Os datos vanse clasificar en puntos fortes e puntos febles para saber con que vantaxes e con que inconvenientes se conta á hora de mellorar a situación do idioma. Destas desvantaxes sacaremos unha serie de problemas focais, que se recollerán na parte práctica, de dous dos sectores (ensino e servizos) para os que despois se deberían de formular uns obxectivos, identificar unhas liñas de acción e intentar determinar unhas medidas concretas de actuación.

Sector 1: Administración

En Ponteareas o sector administrativo segue a ser unha das partes máis castelanizadas da sociedade. A causa principal disto é que os dirixentes políticos que se atopaban no poder non querían asumir a responsabilidade que o concello debería de tomar sobre a normalización lingüística (Gráfico 8). Agora mesmo a situación legal mudou bastante, mais as prácticas lingüísticas en galego seguen sendo poucas, por non falarmos das administracións de facenda e de xustiza, nas que o uso do galego é case inexistente.

Puntos fortes	Puntos febles
Administración local	
Hai un Regulamento de normalización lingüística do Concello de Pontearreas no que se considera o galego lingua oficial do concello.	
Hai un SNL que funciona permanentemente.	Non se cobre o posto durante baixas ou vacacións.
Os usos orais na atención ao público ⁸ depende do idioma que use o cidadán.	Os usos internos son maioritariamente en español.
Os escritos fanse en galego.	
As competencias orais do persoal do concello son moi boas e as escritas boas.	
As actitudes dos traballadores son boas e interesadas en aprender o galego e en facelo ben.	
Respéctase a lexislación referida ás linguas.	
	O SNL non conta aínda cun orzamento, que permitiría facer moitas máis cousas das que se fan pola normalización.
	Son moi poucos os recursos humanos e materiais cos que se conta para facer actividades de normalización, a saber: tradución e corrección, formación e dinamización.
Facenda	
Os usos orais co público están en función do que usen os cidadáns.	Os usos internos son exclusivamente en castelán.
A contestación aos escritos que se entregan en galego faise en galego.	O resto dos escritos fanse en español.
A competencia oral é boa.	A competencia escrita non é tan boa.
	As actitudes non son moi boas.
Contan con cursos de formación en lingua galega, tanto por parte da Xunta como por parte do plan de formación da Axencia Tributaria.	
Xustiza	
	A maior parte dos traballadores viñeron de fóra porque lle é máis fácil o acceso a unha praza.
	As persoas de aquí, á parte de que lles costa máis quedar aquí, antes de viren para Galicia, teñen que estar primeiro fóra (Cataluña, Castela etc.) uns anos.
	Non esixencia do galego para acceder a unha praza de emprego deste tipo.
Os que veñen de fóra fan algúns cursiños.	A xente do común fálalles un galego "máis pechado" e ás veces non os entenden.
	Os xuizos celébranse en castelán.
	As persoas poden falar galego (correndo o risco de que o xuiz non as entenda), mais logo transcribese en español.
As actitudes das persoas que veñen de fóra son as máis positivas porque chegan coa idea de querer aprender o idioma.	Mais despois non teñen por que empregalo e pensan que aquí todo o mundo fala castelán (comercios etc.). As actitudes dos galegos non son tan positivas.

⁸ Hai que ter en conta que aínda existe a idea de que a administración emprega o castelán e o público, aínda que fale normalmente galego, vese condicionado e fala castelán. Moitas veces, malia que o persoal administrativo lle fale en galego porque nota que é a súa lingua normal, o cidadán mantense en español.

O pouco galego que hai é no uso oral, e na atención ao público.	Aínda que se usa máis o castelán.
O galego úsase escrito en escasísimos casos.	No uso oral interno e nos escritos emprégase o castelán.
Os nativos, en xeral, sábano falar ben e escribir algo.	As persoas que veñen doutras partes do estado non saben falar galego.
A xente que vén de fóra sabe escribir algo o galego.	

Sector 2: Socioeconómico

Dentro do sector socioeconómico imos analizar a restauración, a hostalaría, a industria, o comercio, o cooperativismo e a banca. Como vimos na descrición da vila, en Ponteareas predomina o sector terciario (servizos) (57'4% do total da poboación do Condado), seguido polo secundario (industria e construción) (40'9%) e este moi de lonxe polo primario (agricultura e pesca) (1'7%). No *cooperativismo* emprégase o galego maioritariamente nas relacións orais, e o castelán na facturación. Na *banca*, a lingua interna normal entre os xefes e os empregados é o castelán, con pouquísimas excepcións. A causa é o costume e que é xente maior que nunca recibiu formación de ningún tipo en lingua galega. Cousa que cambia cando estes se dirixen aos clientes, que o fan principalmente en galego para se sentiren máis próximos a eles, porque normalmente falan en galego. E, en castelán faise tamén a rotulación, os impresos etc. A administración estase normalizando en galego.

En canto ás competencias, na oral, en xeral, “non hai problemas”, pero na escrita é máis complicado. Escriben en castelán porque teñen moitas carencias en lingua galega: recursos de todo tipo (formación, dicionarios), programas informáticos etc.). A xente máis nova estudou galego mais a formación foi deficiente. Falan da necesidade de cursos de expresión escrita en galego (facen cartas etc.). Son coñecedores da situación do catalán en relación con La Caixa e din que eles si que fan as cousas na súa lingua e que están formados nela. As actitudes, en xeral, son boas.

No resto das actividades (*restauración, hostalaría, industria e comercio*) a lingua que máis se usa entre empregado-xefe “antes era o castelán e agora é máis galego. Depende da idade, os máis novos falan galego e os máis vellos castelán”. “Entre os xefes

úsase algo máis o galego, e nas reunións o uso dunha ou doutra lingua depende de se hai xente de fóra ou non". "Entre os empregados e cos clientes fálase máis galego".

Na escrita (contratos, comunicacións etc.) úsase máis castelán por falta de formación (o 80% sabe falar galego pero son moitos menos os que saben escribilo). Na cartellaría e na rotulación, a día de hoxe, úsase máis o galego. Na publicidade a lingua depende de se se fai no ámbito "rexional" ou "nacional".

As actitudes son boas, o din que "apostan polo galego" e están "dispostos a facer calquera tipo de cursos", sobre todo os que ofrecen ascenso profesional. Mais durante a entrevista observouse que en certas conversas telefónicas o entrevistado acomodouse ao interlocutor; dixo que "o galego está en fase de asentamento"; e mostrou certos prexuízos: "claro, non vas usar o galego en certos sectores coma o da roupa. Non vas dicir: bragha, tanga...".

Pero, esta situación xeral que acabamos de describir podemos matizala bastante segundo os sectores e a magnitude da empresa á que nos refiramos:

- Na hostalaría (na que se estima que está peor a situación do galego), na restauración e no comercio emprégase moito máis o castelán porque se considera máis accesible e menos limitado (prexuízo). Diciamos na introdución que é o sector máis abundante (servizos).
- No comercio a lingua maioritaria entre empregado-xefe é o castelán (80%), entre os xefes o galego (90%) e nun 50-50 entre os empregados. Cos clientes a lingua depende da que use o comprador. E o galego é unha lingua que non se ten en conta nas entrevistas de emprego. A nivel escrito, úsase maioritariamente o castelán nas relacións internas e o galego a nivel asociativo. Nas competencias os problemas máis importantes están na escrita. En canto ás actitudes e condutas, "hai clientes, dependentes, camareiros (restauración e hostalaría) que lles falas en galego e seguen en castelán para que lles fales en castelán" (respecto aos que falan castelán) di a presidenta da Asociación de comerciantes. Non ocorre a

situación inversa. As causas desta situación para o galego son “o costume, o descoñecemento do idioma, o medo a falalo mal” di a entrevistada e di, tamén, que “debería haber un asesoramento lingüístico porque non se coñece a normativa”.

- Na construción, fabricación e transformación (industria) úsase máis o galego.
- A pequena empresa (menos de 10 traballadores), moito máis numerosa en Pontearreas, usa moito máis o castelán ca as grandes, que usan *máis* galego.

Puntos fortes	Puntos febles
As actitudes son positivas: “Apostamos polo galego” “Todo o mundo coñece e fala o galego” Na banca “o galego estase normalizando”.	Existencia de prexuízos (respecto aos castelanfalantes, “non vas usar o galego na roupa”, o galego é menos accesible e máis limitado) “ségueo falando o pobo pero nas institucións a xente fálaio obrigada, sen sentirse cómoda e o interlocutor nótao” “Falta o orgullo de usalo”.
Disponibilidade para facer cursos. E na banca son conscientes da necesidade de facer un curso de expresión escrita en galego, para facer cartas etc..	Sobre todo queren cursos que impliquen ascenso profesional.
As empresas que máis usan o galego (sobre todo a nivel oral) son as máis grandes (+de 10 traballadores). A administración bancaria estase normalizando en galego.	A pequena empresa, maioritaria en Pontearreas, usa moito máis o castelán. A lingua normal na banca de comunicación interna é o castelán, por costume. Tamén a rotulación, os impresos etc..
A nivel oral a competencia é boa, e, na banca, cos clientes a lingua normal é principalmente o galego.	aínda que ás veces hai inseguridade (banca). Teñen carencias formativas en galego, sobre todo a nivel escrito son moi graves e úsase o castelán maioritariamente. Carencias de material en galego.
	Os sectores nos que máis se usa o castelán (comercio, restauración (sobre todo) e comercio) son os maioritarios.
	O costume (hábito), o descoñecemento do idioma, o medo a falalo mal (falta de competencia) e a acomodación aos castelanfalantes actúan en favor do castelán.
A lingua normal entre xefes é o galego.	A lingua normal entre empregado-xefe é o castelán.

Sector 3: Sociocultural

O ámbito da cultura é un dos ámbitos máis galeguizados de Pontearreas. Son moitos os libros que hai en galego na biblioteca e medran as actividades culturais feitas en galego. Porén, non debemos de esquecernos da vaga de inmigrantes, que se fai

cada vez máis evidente pola nova lei de estranxeiría, nin de que as asociacións culturais non usan todo o galego que deberían.

Dentro das **industrias culturais** temos tres mentores fundamentais que moven este sector. O primeiro destes axentes culturais é a *Biblioteca* que, á parte de ofrecer un museo municipal e o préstamo de libros e de servir de lugar de estudo, organiza obradoiros para nenos, guías de lecturas, contacontos, conferencias para adultos e fai, ás veces, colaboracións concretas con asociacións etc. para levar a cabo actos culturais (Nao Senlleira e a Fundación Reveriano Soutullo son dúas das entidades coas que colaborou). Ademais, todos os anos, polo mes de xuño, cadrande coa festa do Corpus, publican unha revista (a lingua empregada queda a criterio do escritor que elabora o artigo). A segunda das industrias culturais é o *Departamento de Cultura*. O persoal da mesma oficina ocúpase das concellarías de cultura, deporte, xuventude e ensino⁹. Son, entre outras cousas, os encargados de organizar e de facer a programación cultural e deportiva do concello. E, o terceiro e último promotor da cultura ponteareá, son as *asociacións culturais*. Son moi numerosas, mais non todas están en activo.

Polo que respecta á **inmigración**, hai que dicir que, nunha orde decrecente, os lugares de procedencia dos inmigrantes son Portugal, Suramérica, Europa etc. E dentro dos suramericanos, os que máis emigran son os colombianos, seguidos polos arxentinos e despois polos brasileiros. A causa principal da inmigración é a situación socioeconómica do seu país. Veñen para ter unha oportunidade na vida. Os estudos que teñen a maioría dos inmigrantes son os primarios e menos os secundarios. Os estudos superiores quedan reservados para a maioría dos arxentinos e para todos os cubanos (se non teñen estudos superiores non poden deixar o país). A actitude que ten a maior parte das persoas que veñen do estranxeiro é a de integrarse. Aprender a xerga popular do castelán de Galicia lévalles moi pouco. Veñen sen coñecer a realidade sociolingüística de Galicia. Teñen a idea

⁹ Este apartado tratarase nun sector á parte debido á súa transcendencia social e a que é un dos sectores que se analizarán na parte práctica.

de que o galego só se fala no ámbito familiar. Non cren que castelán e galego estean ao mesmo nivel (que se usen en todos os ámbitos) e consideran o galego, no momento da súa chegada, unha traba e unha dificultade. Din que todo o mundo fala galego. Entón para comunicarse e vivir aquí aseguran que necesitan entender o galego (falado e escrito), pero non falalo nin escribilo.

O sistema actual fai que a aprendizaxe nos adultos sexa máis difícil ca nos rapaces, porque os que non teñen papeis xa non poden acceder aos cursos de lingua galega da Xunta. E se temos en conta que un 60% non ten documentación vemos que moi poucos poden acceder a eles. Ademais, os que fixeron estes cursos din que son moi breves e que non lles interesa a gramática, aseguran que aprenden máis na rúa e na TVG (*Shin Chan*). Logo, necesidade real de falalo só a teñen os que queren acceder a traballos da administración e de servizos públicos, que son unha porcentaxe moi baixa. Nos rapaces a aprendizaxe é moito máis rápida e con máis facilidade. En tres meses poden aprender galego. Poden chegar a falar galego coma un nativo. Depende moito tamén do que lles preocupe aos pais a educación do fillo e a atención que lles presten.

Por último, cómpre dicir que non hai unha política de adaptación do inmigrante en canto ás lingua, sobre todo, un reforzo na aprendizaxe para os nenos nos centros de ensino; que non hai cursos de lingua galega (iniciación, perfeccionamento e linguaxe administrativa) específicos para inmigrantes; que o fluxo de inmigración é moi grande e que a conservación da lingua oral neste colectivo está un pouco garantida pola porcentaxe de emigrantes retornados, que algún día comezará a descender.

Puntos fortes	Puntos febles
Industrias culturais	
O uso do galego é obrigatorio no concello en todos os documentos escritos e recoméndase o uso oral do mesmo. E a biblioteca por partida dobre: por pertencer ao concello e por estar na rede de bibliotecas de Galicia.	Na oralidade, a elección depende da persoa.
A documentación escríbese integramente en galego. No departamento de cultura a atención ao público faise habitualmente en galego.	Peso forte do castelán nos usos orais da biblioteca. A atención telefónica do departamento faise, maioritariamente, en castelán e din que hai xente que pensa aínda que a lingua da administración é o castelán e, aínda que habitualmente fale galego, alí fala castelán.

Teñen realizados os cursos de iniciación e perfeccionamento da Xunta, que son obrigatorios e dependen do posto que se vai desempeñar. Son cursos destinados ao persoal da administración pero tamén ao resto das persoas que estean interesadas.	Estes cursos cobren carencias teóricas mais non crean hábitos de uso da lingua.
Vanse rotando e van facendo os cursos de linguaxe administrativa da EGAP.	Non poden ir todos á vez e vai un cada ano.
Na biblioteca teñen bastante literatura en lingua galega.	
Case a totalidade do persoal do departamento de cultura é galegofalante. Na biblioteca considéranse os primeiros en reivindicar o emprego do galego.	A lingua inicial da maioría dos bibliotecarios é o castelán.
As bibliotecas das aldeas usan máis o galego.	
	A prensa está en castelán.
As actitudes son positivas e opinan que o problema dos prexuízos estase resolvendo pouco a pouco.	Estas actitudes, moitas veces, non se converten en futuros usos reais na comunicación oral e advirten da presenza de prexuízos nalgunhas persoas para usar o galego habitualmente.
	A calidade lingüística é pobre.
As asociacións culturais non usan o castelán no escrito que reciben subvencións por usar a lingua galega.	Hai nas asociacións culturais certa inercia para facer as cousas en castelán. Ao parecer o uso depende moito de quen sexan os directivos. Se son xente maior o normal é que empreguen o castelán nos escritos e que falen máis galego, mentres que se son persoas máis novas a situación invértese. O castelán pasa a ser predominante nos usos orais, mentres que o galego pasa a utilizarse, sobre todo, nos escritos.
Inmigración	
A maioría da xente inmigrante procede de países de fala portuguesa e española.	
A actitude que traen é de integración.	Non coñecen a realidade sociolingüística de Galicia e teñen unha idea equivocada do idioma galego. Os galegos son moi dados converxer lingüísticamente cos inmigrantes, por mor dos prexuízos (respecto aos de fóra e aos castelanfalantes).
Necesitan entender o galego (falado e escrito).	Pero non precisan falalo nin escribilo.
	Os que teñen a necesidade real de falalo, aqueles que opten por traballos da administración e de servizos públicos, son unha porcentaxe moi baixa.
A aprendizaxe nos rapaces é moito máis rápida e con máis facilidade porque teñen que estudalo no ensino.	A aprendizaxe nos adultos é máis difícil porque a maioría non pode acceder aos cursos de lingua galega da xunta por non ter legalizada a súa situación.
	Non hai unha política de adaptación do inmigrante en canto ás lingua.

Sector 4: Ensino

Dende os 3 ou 4 anos ata os 18 as persoas da nosa sociedade están obrigadas a recibir unha educación. Son 14-15 anos nos que os nenos e mozos pasan unha media mínima de 6-7 horas ao día nun centro de ensino. É dicir, a metade do día. Tamén é certo que teñen outro medio día no que atopan máis si-

tucións de interacción, das que ademais aprenden cousas¹⁰. Se temos en conta que é na escola onde se aprende a ler, a escribir, a adquirir competencias nas linguas e nas ciencias humanas, entre outras cousas, como poden ser valores etc., o ensino é un factor importantísimo, aínda que non exclusivo, para a normalización social de calquera lingua minorizada. En concreto, en Galicia temos unha lexislación que regulamenta a presenza do galego neste sector. É unha lexislación que se considera tímida pero que se se respectase podería ser boa.

Centros públicos

O *nivel infantil* dos centros públicos ponteareáns repártese entre as escolas unitarias e os CEIP (Centros de ensino infantil e primario). As primeiras, as escolas unitarias parroquiais, encárganse, sobre todo, do ensino infantil, de nenos de 3 a 6 ou 7 anos. En Ponteareas hai 12 e 10 delas conforman o CRA (Centro Rural Agrupado), que é unha coordinadora encargada de planificar o ensino das dez escolas que a compoñen, a saber, as escolas distribuídas polas parroquias de Areas, Xinzo (unha en Parada e outra na Portela), Ganade, Moreira, Ribadetea, Guillade e Pías. Quedarían fóra as de San Mateo e das Cortellas (na parroquia de Ribadetea). Logo, dos 10 centros do CRA 8 son unidades de ensino infantil e 2 de ensino infantil e primario. Desas 8 de infantil, 2 son para nenos de 3 anos e as outras 6 para nenos de 3, 4 e 5 anos de idade.

A situación da lingua no ensino infantil das escolas unitarias do CRA é a seguinte:

- 43% do alumnado é galegofalante e respéctase a lingua materna da maioría da aula. Así que, só nunha delas, en Parada (Xinzo), se dan as clases en castelán, sobre todo no que a lecto-escritura se refire. No resto, a lingua que máis usan os profesores, os alumnos e nos materiais é o galego.

¹⁰ Téñase en conta o que se di sobre a xente moza no sector comunicación, en concreto no apartado de informática.

- As competencias dos profesores no galego son bastante boas, mais mellores no oral ca na escrita, destreza que se vai mellorando cos anos.
- A maioría da rotulación dos centros e, sobre todo, os escritos administrativos fanse en galego.
- As actitudes e opinións son boas. O profesorado presenta unha boa disposición. Entre os pais dos nenos a normalización ten unha acollida moi boa, e participan e colaboran nas actividades, uns mais ca outros, sen reparo de ningún tipo. Así é que nas reunións das ANPAS fálase só galego.
- No rural existe, aínda, un complexo de inferioridade nas persoas que falan galego á hora de usar o seu idioma, sexan pais ou fillos, de aí que vaian a falar castelán á escola. No lugar que máis se nota é en Parada, onde houbo que tomar a decisión de dar as clases en castelán.
- Existe un Equipo de normalización lingüística que segundo a orde do 7 de febreiro de 2005 organizou un Proxecto de normalización lingüística para o curso 2004-2005. Antes da existencia deste tipo de planificación lingüística, xa desde o comezo do funcionamento do CRA (novembro de 1999) houbo unha actitude de concienciar a xente, sobre todo os pais, para que usasen o galego ao dirixirse aos profesionais deste colexio e que non sentisen vergoña, e elaborouse o xornal *Ponte do Tea*, que dá conta das actividades que se fan a prol do galego e que este ano chega ao seu 5º número.

Se analizamos agora a situación do ensino infantil nos CEIP, a situación é a que se expón a continuación: diferénciase dos estudos posteriores en que a maioría dos nenos entran falando en castelán porque falla, sobre todo, a transmisión interxeracional da lingua (diglosia familiar) e porque se transmite este pensamento diglósico, isto sábese porque cando chegan ao centro pásaselles unha enquisa. Cando estes pícaros chegan aos 5 anos hai xa un reparto equitativo entre os que falan unha lingua e os que falan a outra. A lingua das clases depende do profesor que as imparte.

O ensino infantil e o *primario* teñen moito que ver un co outro. Comparten que a lingua que máis usa o profesorado é o galego; que entre alumnos se fala máis en castelán; que entre profesores e alumnos se usa máis o galego; que as ANPAS usan máis o galego, sendo esta a única lingua na que escriben as súas comunicacións; que se cumpre a lei e máis (na primaria impártense tamén en galego a relixión católica, a educación física e as matemáticas); que case todo o profesorado é especialista en galego; que hai equipos de normalización lingüística que organizan actividades en galego (entroido, Día das letras galegas, magosto, obras de teatro etc.), elaboran revistas, que contan, normalmente, con moita colaboración etc.; que nalgúns centros adoptan o galego como vehículo normal de comunicación no centro, e que o consideran como un hábito normal e non como unha imposición; e que existen unhas actitudes moi boas de cara á lingua galega.

Secundaria

A pesar de que levamos 25 anos de ensino do galego e de que medrou o coñecemento da lecto-escritura o seu uso oral descendeu, sobre todo nas mozas. A lingua oral predominante no profesorado e no alumnado é o galego, co inconveniente de que no alumnado galegofalante hai unha recesión cara á súa lingua e cando conversan cun castelanfalante son eles os que se acomodan, pero non acontece a situación inversa. As ANPAS parecen usar máis o galego tamén. Na lingua das materias figura máis o galego pero non chega a cumprirse o mínimo que marca a lei. Os materiais didácticos, a maioría está en galego, igual que a rotulación do centro.

Existen Equipos de normalización lingüística que realizan unha revista en colaboración con outros seminarios na que se fala de: o magosto, letras galegas, entroido etc. Dende a Dirección xeral de Política Lingüística da Xunta de Galicia houbo unha campaña en colaboración con diversos sectores (música, cinema etc.) para frear o descenso do uso oral do galego. Mais non se traballa, en ningún caso, cos prexuízos ou actitudes de

forma directa “porque non hai tempo”. As competencias orais e escritas do profesorado son boas e as súas actitudes semellan que tamén. En cambio, os alumnos do rural, sobre todo as mulleres, teñen un complexo de inferioridade da lingua por mor dos prexuízos: dinlles que ligan menos etc.

Centros privados

No ensino *infantil* úsase única e exclusivamente o castelán. O galego só se usa en certas actividades ocasionais: nalgunha canción etc. A lingua predominante entre o profesorado e entre o alumnado é o castelán. E vese normal que os que falan galego se acomoden sen ningún problema aos que lles falan castelán, “téñeno totalmente asumido” di a entrevistada.

Na *primaria* e na *secundaria* a lingua normal de comunicación entre profesor-alumno depende da lingua na que se imparta a materia din estar por riba da lei no uso do galego como lingua vehicular das materias. Os materiais están, tamén, na lingua da materia, agás algún idioma estranxeiro nos que a lingua das explicacións ou é o galego ou o castelán, dependendo do que queira o profesor. A maioría da rotulación está en galego. A competencia do profesorado no galego é bastante boa porque o que non o estudou no ensino tivo que facer os cursos de iniciación e perfeccionamento (cursos que teñen fama de ter demasiada carga gramatical e nos que a presenza da expresión oral é moi escasa, por non dicir nula, e que non están acadando o resultado esperado). As actitudes son boas e o seu ideario é que haxa unha convivencia entre as dúas linguas.

No que se refire á normalización lingüística, á parte de respectar a lexislación do galego como lingua vehicular, contan con ENL (equipos de normalización lingüística) que coordinan actividades culturais-complementarias e escolares, coordinan as probas-concurso do centro, vixían o cumprimento da lei, participan nas actividades e vixían o que se fai desde a Xunta en materia de normalización no ensino.

Puntos fortes	Puntos febles
En centros a lingua normal dos profesores é o galego. A inmensa maioría dos profesores teñen unha mínima formación en galego e outros moi boa.	Noutros centros a lingua habitual do profesorado é o castelán.
Existen Equipos de normalización lingüística. O ENL do CRA traballa prexuízos e actitudes tanto nos alumnos coma nos pais de xeito verbal.	Non traballan nada a sociolingüística: prexuízos etc. por falta de tempo ou de enfoque.
En centros están por riba da lei no que se refire ao uso da lingua.	En centros non se cumpre a lexislación en materia de lingua. En centros o ensino infantil deixa de lado a lexislación e en vez de respectar a lingua da maioría fan todo o ensino exclusivamente en castelán ou deixan a lingua á decisión do mestre.
No ensino infantil e primario semella que aumentan os galegofalantes.	Os galegofalantes descenden no secundario por mor dos prexuízos.
	Hai centros nos que se percibe con normalidade que os galegofalantes se acomodan aos castelanfalantes, pero non sucede a situación inversa.
Hai centros que no ensino infantil van achegando os nenos ao galego.	Noutros centros non teñen en conta a situación de diglosia familiar, moi presente na vila e que se comeza a percibir nas escolas unitarias das aldeas (en Parada -Xinzo-), que reacciona en detrimento do galego.

Sector 5: Sanitario

Analízase, neste sector, a situación do Centro de Saúde, das farmacias e das clínicas veterinarias.

Puntos fortes	Puntos febles
Ambulatorio	
Cos pacientes úsase máis o galego porque é a lingua na que falan normalmente.	A lingua vehicular habitual interna é o castelán.
A información escrita entre organismos faise en galego.	A atención telefónica é exclusivamente en castelán. O resto dos escritos fanse en castelán.
A competencia oral, en xeral, é bastante boa.	Pero a escrita é mala porque teñen moitas dúbidas, e cren que o galego estándar está continuamente cambiando e din que hai que estar continuamente ao día. Non teñen ningún material de consulta en galego.
	Falta dunha política lingüística e da existencia de máis cursos de galego (iniciación, perfeccionamento e linguaxe administrativa).
	A administración e o mesmo SERGAS non lles subministra material en galego.
As actitudes son boas e ata pensan que "Deberíamos falar en galego".	
Farmacias e clínicas veterinarias	
	Os usos tanto orais, con algunha excepción, como escritos son en español.
As competencias oral (máis) e escrita (menos) son máis ou menos boas.	
Afirman que lles gusta o galego.	As actitudes non son boas, sobre todo para a lingua escrita. A comodidade e o tempo (tárdase máis ao

	facen as cousas nas dúas linguas) son dous factores negativos Teñen a concepción de que o galego de agora non é o de antes. Din que o queren “refinar e complicar”.
	Os provedores son de fóra e algúns dos xefes das farmacias tamén.

Sector 6: Igrexa

Dende a romanización da península e a posterior cristianización non podemos deixar de lado un sector, o eclesiástico, que tanto ao longo da historia coma hoxe, tivo e ten un papel fundamental na nosa sociedade. Este sector que durante moitos séculos viviu de costas ao galego a día de hoxe está a xestar un cambio moi importante cara á nosa lingua, aínda que os clérigos non deixan de ser un pouco remisos polas mudanzas que sofren nas súas vidas. Así e todo, ao pobo acáballe gustando ir á misa e escoitala na súa lingua, e comunicarse con Deus no idioma que máis entende.

Puntos fortes	Puntos febles
	Só en 8 ou 10 das 24 parroquias de Ponteareas se fan as cousas en galego.
Nas reunións o bispo anima os curas a que todos os domingos haxa unha misa en galego en todas as parroquias.	Pero non se cumpre.
	Na igrexa do concello a misa oficiase exclusivamente en castelán, incluso as dúas dos domingos. Tamén se fan nesta lingua os escritos de todo tipo. E nada máis que teñen un libro de cantos en galego.
Un dos párrocos asegura non ter problemas e fala perfectamente galego.	A competencia escrita dos curas ponteareáns é nula e non saben de quen lles pode traducir e corrixir cousas. Non coñecen o SNL do concello. A oral é bastante pobre por parte de dous dos tres curas.
As actitudes semellan ser moi positivas. Son conscientes de que aínda hai prexuízos na xente e que o único que lles falta a eles é “poñerse e tomar a decisión” de facer as cousas tamén en galego.	Hai quizais un certo hábito de facer as cousas en castelán.
Coñecen todo o material litúrxico que hai en galego, incluso o están lendo.	
Para o ano que vén, nas catequese darán follas de exercicios nas dúas linguas.	Os nenos piden os exercicios en castelán.
Élles moi fácil conseguir o material porque onde o mercan téñeno nas dúas linguas.	

Sector 7: Comunicación

Ter dúas ou tres televisións, un, dous ou tres xornais que ler cada día, e un ordenador (cada vez máis conectados a Internet) é cada vez máis normal nos fogares da sociedade na que vivimos. A través deles chéganos moitísima información e en diversas linguas. A nosa, a lingua galega, aínda ten un uso testemuñal ou moi pequeno entre nestes medios de comunicación. De momento, só temos unha canle televisiva e unha emisora de radio que emite única e exclusivamente en galego, só dous xornais que impriman as súas páxinas en galego, e poucos sitios web que a usen de xeito único. De todas estas canles tornase máis importante para o futuro das linguas a Internet. Desde a rede podemos ver a televisión, escoitar a radio e ler xornais. Ademais, hoxe, se non todo, case todo se fai por ordenador: letreros, currículos, a contabilidade dunha empresa, a facturación, a catalogación de produtos etc.. Isto implica tamén unha formación nos diversos programas informáticos que se empregan e unha lingua, ou varias, de soporte comunicativo. A Internet, e, en consecuencia, a informática, pasou a ser xa unha parte non pouco importante, ata para a demanda de traballo, no currículo profesional das persoas. Ademais, o sector máis mozo da nosa sociedade (o noso futuro), comeza cada vez máis cedo a manexar estas máquinas. Non son poucos agora os rapaces que en vez de xogar cos amigos na rúa quedan na casa a xogar cun xogo de ordenador ou que foi feito cun programa informático (xogos de videoconsola etc.).

Este sector da comunicación está composto, por unha banda pola informática e, por outra, polos medios de comunicación de masa locais.

Puntos fortes	Puntos febles
Informática	
	Non se coñecen os recursos informáticos que hai en galego e tampouco hai interese en coñecelos.
	As cousas fanse en castelán e a xente tampouco demanda o galego.
	Os usos orais e, sobre todo, escritos son maioritariamente en castelán.
Nas competencia oral non hai moito problema.	Pero na competencia escrita os atrancos son máis serios (falta de formación etc.).
	A actitude xeral é o “pasotismo”.
	Moitísimas carencias de material informático. Hai moi poucas cousas. Tamén vocabularios. Ademais descoñecen os que hai.
	A administración non fomenta material informático.
	Non coñecen as subvencións de fomento do galego que hai en vigor, das que din non recibir información. Ademais, teñen a idea de que a contía é pequena.
Radio e televisión locais	
Dependen do concello. Emítese exclusivamente en galego.	Detrás da cámara e do micro a lingua habitual é o castelán. Emiten só unhas horas ao mediodía e á noite e despois conectan con Telemadrid que está integramente en castelán. Temos, tamén, a Localia e a MTV que son as outras canles que se poden ver no concello. Nestas cadeas de transmisión a única lingua que se emprega é o castelán e o inglés.
	A lingua da publicidade depende da persoa que paga, e o 99% prefíreo en castelán.
Na radio hai un 10% do repertorio en galego.	
O persoal di ter unha competencia oral moi boa, e escrita boa. Contan coa axuda do SNL.	Necesidade de cursos: un de lingua galega nun nivel de perfeccionamento, sobre todo, centrado na competencia escrita. E outro de linguaxe xornalística.
As actitudes son positivas.	

Como **remate** a esta parte cualitativa, como conclusión, cómpre dicir que: o hábito, a falta de competencia (sobre todo na escrita, no caso de Pontearreas), o contorno (xa sexa rural ou urbano, e este non tan castelanizado coma Vigo polas diferentes dimensións que presenta cada unha das cidades referidas) e os prexuízos son os motivos principais do descenso do uso do galego nesta sociedade. Por iso as actividades propostas teñen que avanzar neste camiño e teñen que contar coa colaboración de todos os ponteareáns.

3. Práctica dun plan de normalización lingüística para o concello de Pontearreas

Deseguido, preséntase o organigrama dos sectores nos que se presentou a proposta dun PNL (ensino e servizos), os problemas focais, elaborados a partir do cadro diagnóstico de cada un dos ámbitos. Despois, os obxectivos a conseguir para resolver eses problemas, as liñas nas que actuar e as medidas que se pretenden tomar foron idénticos aos que aparecían nos plans de normalización dos Concellos de Santiago e Ferrol¹¹ que eran, entre eles, case idénticos nas súas formulacións e que non incluimos aquí por cuestións de espazo. Así e todo, o realmente importante, é que todo isto (diagnose, obxectivos etc.) mostróuselles aos principais actores sociais (sector de opinión) que asistiron ás reunións que conformaron os grupos de traballo sectorial (GTS), houbo unha posta en común e, o que é máis importante, é que conta co seu visto e praxe. Cómpre dicir que, dos dous sectores, foi o de ensino o que resultou máis receptivo e concienciado, seguramente pola súa recoñecida experiencia normalizadora. Emporiso, nos servizos a práctica resultou ser interesante, sobre todo, porque era a primeira vez que se reunía estas persoas para discutir sobre este tema. Houbo, realmente, unha ansia por participar e discutir sobre o tema moi positiva, e resultou ser un grupo moi dinámico.

¹¹ Neste caso os obxectivos, as liñas de acción e as medidas foron idénticos aos dos PNL de Ferrol e Santiago porque non se buscaba a elaboración dun PNL exhaustivo, senón que o que se pretendía era elaborar un documento que permitise percibir a opinión e a reacción do sector opinión formado polos principais actores sociais para poder avaliar as fases e a metodoloxía que adoito se emprega na súa confección.

Sector I: Ensino

ORGANIGRAMA¹²

Centros

Total: 20

- Públicos: 18
 - Colexios de ensino infantil: 10
 - Colexios de primaria: 5
 - Institutos de ensino secundario: 3
- Concertados: 2 (primaria e secundaria)

Alumnos

Total: 168 grupos e 3529 alumnos.

- Públicos: 139 grupos e 2808 alumnos.
 - Ensino infantil: 28 grupos e 458 alumnos.
 - Primaria: 54 grupos e 940 alumnos.
 - Ensino secundario: 72 grupos e 1758 alumnos.
- Concertados: 29 grupos e 721 alumnos.
 - Infantil: 6 grupos e 151 alumnos.
 - Primaria: 13 grupos e 329 alumnos.
 - Secundaria: 10 grupos e 241 alumnos.

Traballadores

Total: 403

- Centros públicos: 343

- Profesores: 285
 - Primaria: 145
 - Secundaria: 140

- Outros: 58

- Centros privados: 60

- Profesores: 51
- Outros: 9

Do cadro-diagnóstico do sector ensino puidéronse extraer os seguintes *problemas focais*: o non cumprimento dos mínimos

¹² Datos achegados pola Consellaría de Educación e Ordenación Universitaria da Xunta de Galicia, polos centros concertados e polo Departamento de Cultura, Deporte, Ensino e Mocidade do Concello de Pontareas.

da lexislación educativa; a falta de competencias, de concienciación e pouco uso da lingua galega entre o profesorado; a falta de materiais didácticos en galego e de espazos propios para eles (experiencias anteriores remataron co roubo do material nalgúns centros), e descoñecemento ou non utilización dos recursos que hai; o descoñecemento da situación sociolingüística da sociedade (diglosia familiar, prexuízos etc.) e do propio centro, e hai un enfoque normalizador por parte dos ENL pouco eficiente no que a unha diagnose da situación da lingua e aos usos se refire; a creación, sobre todo no ensino privado, dos ENL para recibir os cartos da subvención; o ensino segue funcionando como elemento castelanizador, que ademais promove un nivel de competencias superior en castelán ca en galego, sobre todo en infantil e primaria; o non tratamento da lingua galega como a lingua propia de Galicia; a administración e a rotulación dalgúns centros fanse maioritariamente en castelán.

Sector II: Servizos

Actividades: restauración, hostalaría, comercio, cooperativismo e banca.

Do cadro-diagnóstico do sector servizos puidéronse extraer os seguintes *problemas focais*: a existencia de prexuízos -e o non recoñecemento de que os teñen- que non deixan avanzar o uso da lingua no sector: respecto aos castelanfalantes (mais non aos galegofalantes), percepción do castelán como lingua máis accesible e menos limitada; o hábito de facer as cousas en castelán ou só castelán; o descoñecemento das vantaxes que tería o uso do galego no sector; a falta de competencias, sobre todo, lecto-escritas. A pesar de que o 93% dos ponteareáns afirma saber falar galego, o 73% ler o galego e o 61% escribilo (IGE 2001), no sector detéctase un descoñecemento grave do idioma e das ferramentas que poderían estender o seu uso.

4. Conclusións

Nesta derradeira parte vanse analizar os inconvenientes e as vantaxes que ten a metodoloxía que adoito se emprega na elaboración dos plans de normalización da lingua. Polo que atinxe aos problemas, o primeiro co que se pode atopar un cando comeza un traballo coma este é a ausencia de estudos específicos de todo tipo sobre a realidade que se quere describir, coñecer e despois intervir (neste caso foi unha vila). O que máis específico hai, algunhas veces, son estudos sobre a comarca ou a provincia. Así, para facer a descrición da vila houbo que botar man do traballo de campo para conseguir algúns dos datos presentados. En contraste, temos que dicir que contamos con traballos de sociolingüística dunha calidade excelente sobre a situación da lingua a nivel xeral, xa sexan os realizados pola RAG, polo IGE, por certas consellarías ou por investigadores particulares.

O segundo dos atrancos pode ser a nula colaboración por parte dalgúns colectivos, como por exemplo, neste traballo, a Administración de Facenda, que non quixo achegar información para elaborar un organigrama do organismo. Por iso tivemos que presentar unha solicitude que foi dirixida á unidade central de Madrid e da que aínda hoxe non houbo contestación. Isto fai que haxa certa dificultade, e ás veces incapacidade, para conseguir determinados datos. Ante isto, ás veces funciona a insistencia e adecuación ás circunstancias, o cambio de método ou de fonte de información sobre o terreo.

A terceira das dificultades pode ser a inexistencia de persoas, institucións, asociacións etc. con experiencia normalizadora. En Pontearreas só se atopou o SNL do concello e os equipos de normalización lingüística dos centros de ensino. Non hai, a día de hoxe, organizacións sociais¹³ que puxen pola normalización e defensa da lingua nesta vila.

¹³ Existe a Asociación Cultural Galeguiza mais de talante reintegracionista e, polo tanto, cun *modus operandi* un tanto heterodoxo no que ao tratamento da lingua se refire. Organizan algunha festa popular coma o magosto ou algún curso de galego, baseado na normativa AGAL.

A cuarta e derradeira dificultade, é a escolla dos informadores. Ás veces semella que o tema non lles interesa realmente. Outras veces os que mellor informan son os que pensamos que peor o ían facer, e viceversa. Cómpre que se teñan máis alternativas de entrevista e repetir algunha cando consideramos que non foi suficiente. Ademais, cantos máis puntos de vista combinemos, máis completo será o resultado. Dá a sensación tamén de que os entrevistados, algunhas veces, dan unha imaxe falsa do que é a realidade. É dicir, unha cousa é como pensan, actúan ou son en realidade, e outra como se “venden”. Isto detectouse, sobre todo, nos presidentes de asociacións e directores de centros educativos, xa que describían a situación da lingua algunhas veces como idílica en situacións nas que, normalmente, hai serios problemas. Por exemplo, no centro de ensino privado a persoa entrevistada, neste caso a directora, dicía que a rotulación estaba en galego cando a lingua das novas que tiñan nun taboleiro de anuncios era o castelán, deixando a única ou poucas que había en galego na esquina superior, a onde non chegaba case a vista. Por iso, debemos de cotexar a información obtida e de contar con máis opinións que nos axuden a contrastar a información e así obter un resultado moito máis produtivo e realista.

En canto ás vantaxes que ten esta metodoloxía, a primeira delas é que, ao haber unha interrelación directa entre unha comisión técnica e un sector de opinión, permite informar os axentes sociais (situados no sector de opinión) da situación real da lingua e, o que é máis importante, involúcraos e fainos responsables directos tanto da descrición como da posterior posta en marcha do proceso de cambio lingüístico. O éxito da aceptación dos obxectivos, liña de actuación e de medidas de acción da segunda parte deste traballo foi o feito de veren que todo partía dunha situación descrita por eles mesmos e na que se vían reflectidas as súas necesidades. Aínda que *mintan*¹⁴ un pouco cando fan a valoración da situación no estudo-diagnóstico, logo

¹⁴ A comisión técnica ten que ser quen de analizar máis polo miúdo e verdadeiramente a realidade e dárllela a coñecer aos actores.

é un incentivo importante para verse animados e comprometidos co plan. É unha maneira de que non vexan a normalización coma algo imposto, senón coma unha demanda social.

Outra das oportunidades que ofrece é a posibilidade de percibir a ansia de colaboración dos sectores. Moitas veces existe unha certa ansia por colaborar por parte de certos sectores, e, aínda que despois haxa unha deixadez á hora de ter que achegar información ou de participar máis directamente en determinadas cuestións, é un incentivo moi positivo que hai que aproveitar e aumentar na medida do posible de cara a facer efectivas as medidas posteriores.

Outro aspecto digno de mención é a súa estruturación: diagnóstico, detección de problemas e posibles solucións. Así, pártese dunha base como é o estudo-diagnóstico, elemento nuclear do traballo, e da calidade deste depende a calidade e a fiabilidade do resto dos pasos e, en consecuencia, do plan. Ademais, a diagnose conta, pola súa parte, cunha estrutura tamén moi ben acaída. A parte cuantitativa conta coa vantaxe de ser máis obxectiva e xeral e a cualitativa de ser máis concreta. Son partes que se complementan para unha descrición máis precisa. Esta estruturación deixa ver, ademais, que a complementación é moi produtiva. Como se puido comprobar neste traballo, e ao igual como se fixo no estudo *O galego segundo a mocidade* da RAG e nos diversos plans de normalización, as entrevistas e os grupos de discusión complementáanse á hora de buscar opinións e informar para a elaboración da diagnose. Tamén permite atopar a complementación nos informantes, achar puntos de vista diferentes, como, por exemplo o dun profesor dunha academia e o dun alumno.

Neste momento contamos con exemplos de plans de normalización locais que nos poden axudar moito na elaboración doutros que se queiran facer nun futuro. Podemos apuntar que hai unhas necesidades comúns, ou básicas, a todas as comunidades galegas, cos matices que despois se lles poidan poñer (nos que radicarán as diferenzas duns plans a outros), e que estas veñen reflectidas no esqueleto de calquera un dos plans que ata agora se elaboraron.

Para rematar, só queda dicir que os plans de normalización son uns instrumentos moi relevantes que poden acadar logros moi positivos cando teñen unha boa elaboración e un axeitado cumprimento. Aquí foise apuntando a maneira na que se deberían de elaborar, agora que despois o problema e a parte máis importante é a súa posta en práctica. Un plan vai ser máis efectivo canto mellor e con máis seriedade e adecuación se poña en marcha. Polo tanto, debe de contar cunha partida orzamentaria e cun capital humano suficiente, debe haber unha priorización nos obxectivos, un seguimento continuado e unha avaliación que vaia dando conta dos resultados acadados polas accións. Emporiso, tanto na realización como na execución dun plan ten que haber un líder que teña a autoridade e o recoñecemento suficiente para facelo. A nivel local, como recolle o MSG, o responsable máis acaído para facelo son os concellos (véxase o Gráfico 8), que, normalmente, crean unha comisión técnica composta tanto por membros do concello, con representación especial do SNL, como por sociólogos expertos que coordinen a súa elaboración.

5. Bibliografía

- Amaro Caamaño, A. (coord.) (1994): *Análisis del mercado de trabajo en el Municipio de Puenteareas*. 1993. Vigo, Fondo Formación (Fondo de Promoción de Empleo).
- Cidadanía, Rede de aplicacións sociais (2002): *Estudo-diagnóstico. Situación da lingua galega no Concello de Santiago*. Santiago, Xunta de Galicia.
- Comisión de Política Lingüística (2004): *Plan de política lingüística. Análise da situación sociolingüística actual. Diagnóstico*. Universidade de Vigo.
- Comisión de Política Lingüística (2004): *Plan de política lingüística. Obxectivos, programas e medidas*. Universidade de Vigo.
- Concello de Ferrol (2003): *Plan de normalización lingüística*. [en liña]. Ferrol, Concello de Ferrol.

- <<http://www.ferrol-concello.es/documentos/plande-normalizacion.pdf>> [Consulta: 15 decembro 2004]
- Concello de Santiago de Compostela (2002): *Activa o galego. Plan de normalización lingüística*. Santiago, Concello de Santiago.
- Concello de Santiago de Compostela (2002): *Activa o galego. Memoria do Plan de normalización lingüística*. Santiago, Concello de Santiago.
- Fernández Salgado, B. (manuscrito inédito): *Técnicas e métodos de investigación lingüística e filolóxica. Un curso de doutoramento para novos investigadores do galego*. Vigo, Departamento de Filoloxía Galega e Latina. Universidade de Vigo.
- González González, Manuel (dir.); Rodríguez Neira, Modesto (coord.) et alii (2003): *O galego segundo a mocidade*. A Coruña, Real Academia Galega. Seminario de sociolingüística.
- Graña Martínez, Venancio (2001): *Lexislación da lingua galega*. Santiago de Compostela, Xunta de Galicia (pp. 69-106).
- Iglesias Álvarez, Ana (2002): *Falar galego: "no veo por qué"*. *Aproximación cualitativa á situación sociolingüística de Galicia*. Vigo, Edicións Xerais.
- Instituto Galego de Estatística (1992): *Censos de poboación e vivendas 1991. Poboación en vivendas familiares. Coñecemento e uso do idioma galego*. Pontevedra. Vigo, Xunta de Galicia.
- Instituto Galego de Estatística (2002): *Censos de poboación e vivendas 2001. Poboación en vivendas familiares. Coñecemento e uso do idioma galego*. Pontevedra [en liña]. Vigo, Xunta de Galicia.
- <<http://www.ige.xunta.es>> [Consulta: 15 novembro 2004]
- Monteagudo, Henrique (2004): "Do bilingüismo harmónico á oferta positiva" in *Grial. Revista galega de cultura*, nº164 (outubro, novembro, decembro). Vigo, Editorial Galaxia (pp. 12-17).
- Observatorio Ocupacional (2004): *Informe comarcal do mercado laboral. 2º trimestre 2004* (páxs. 409-417). A Coruña, Xunta de Galicia.

- Seminario de Sociolingüística / RAG (1994): *Lingua inicial e competencia lingüística en Galicia*. A Coruña, Real Academia Galega.
- Seminario de Sociolingüística / RAG (1995): *Usos lingüísticos en Galicia*. A Coruña, Real Academia Galega.
- Seminario de Sociolingüística / RAG (1996): *Actitudes lingüísticas en Galicia*. A Coruña, Real Academia Galega.
- Vieiros (2003): “que é un PXNL”, *Por un Plano xeral aberto e participativo*. [en liña]. Santiago, Vieiros.
<<http://www.mais.vieiros.com/pxnl/que.html>> [Consulta: 5 maio 2005]
- Xunta de Galicia (2004): *Boletín Oficial do Parlamento. Plan xeral de normalización lingua galega. Borrador*.
- Xunta de Galicia (2005): *Plan xeral de normalización da lingua galega*. Xunta de Galicia.